

*Валентина МИРОНЕНКО,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ПСИХІЧНА НЕДОТОРКАНИСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК СКЛАДОВА ЇЇ ПРАВА НА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ

Ст. 3 Конституції України визначено, що людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є вищими соціальними цінностями. Тобто, всі інші блага, у тому числі й матеріальні, знаходяться в ієрархії соціальних пріоритетів нижче і є суспільними благами другого порядку. І саме такий підхід до місця й ролі людини та її внутрішнього (духовного) світу в системі соціальних цінностей, наголошують фахівці, відповідає міжнародним стандартам прав людини (Загальній декларації прав людини 1948 р., Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., Міжнародному пактові про економічні, соціальні та культурні права 1966 р.), зумовлює необхідність їх повного й усебічного регулювання та охорони на галузевому рівні насамперед нормами цивільного права [1, с. 65].

Одним із найбільш значимих особистих немайнових прав, звичайно, виступає право на життя. Однак, не менше значення для існування фізичної особи, є право на особисту недоторканність, передбачене ст. 289 ЦК України. Цивільно-правовий зміст права людини на особисту недоторканність виражається шляхом проголошення та закріплення в законі самого права; крім того закон, конкретизує всі ті дії, які можуть кваліфікуватися як посягання на особисту недоторканність, хоча при цьому перелік таких дій не може вважатися вичерпним. Право на особисту недоторканність також передбачає можливість фізичної особи розпорядитися щодо передачі після її смерті органів та інших анатомічних матеріалів її тіла науковим, медичним, навчальним установам.

Не можна не погодитися із Д. О. Пилипенко, який право особистої недоторканості небезпідставно називає необхідною, базовою потребою людини для належного співіснування у суспільстві [2, с. 393].

Розглядаючи питання щодо забезпечення права на особисту недоторканність, І. Шульгою називаються такі його характеристики: особисте, тобто природне невідчужуване право, дане людині від народження (поряд з правом на життя, честь і гідність тощо); основне (конституційне), тобто є фундаментальним правом закріпленим Конституцією; загальне, тобто належить кожній людині; негативне, тобто держава не повинна його обмежувати. Авторка наголошує, що, поки людина існує та діє з власної волі, без примусу, вона недоторкана. Але

як тільки вплив на неї здійснюється примусово (проти бажання), недоторканність обмежується (якщо примус правомірний) або порушується (якщо примус неправомірний) та визначає право на свободу та особисту недоторканність – як гарантований державою стан людини, за якого її психологічна цілісність та автономія особистості вільні від примусу [3, с. 43]. О.М. Храмцов визначає право людини на особисту психічну недоторканість як суб'єктивне, особисте, немайнове право людини на забезпечення недоторканості природного протікання психічних (інтелектуальних, вольових та емоційних) процесів від негативних протиправних впливів з боку інших осіб. При цьому науковець пропонує виділяти три види недоторканості: фізичну (життя, здоров'я), моральну (честь та гідність), духовну (можливість на підставі свободи волевиявлення розпоряджатися своїми вчинками, не бути підданим незаконному примусу та вказує, що саме два останніх види створюють психічну недоторканість [4, с. 182]. В іншому дослідженні названий автор зазначає, що психічна недоторканність – це не тільки природне, суб'єктивне немайнове право людини і громадянина, а і фактичний стан захищеності психіки людини від злочинних посягань [5, с. 214].

Подібну точку зору має і Х. В. Майкут, яка переконана, що, право на особисту недоторканність фізичної особи, як її особисте немайнове право, у своїй сутності містить й інші основні складові: право на моральну недоторканність, право на психічну недоторканність [6, с. 245].

Як зазначає Л.В. Красицька, зміст зазначеного особистого немайнового права складає заборона посягання на людину загалом, незалежно від форми впливу, за винятком випадків, прямо передбачених законодавством, або коли можливість посягання випливає із обставин і здійснюється в інтересах самої особи [7, с. 131].

Водночас, як слушно зазначається в правовій доктрині, недоторканність особи полягає в захисті людини не тільки від незаконних та необґрунтованих арештів і затримань, але й взагалі від усіляких неправомірних посягань на її свободу, життя, здоров'я, майно, честь та гідність. Недоторканність особи –це забезпечення усіх виявів свободи за умови її правомірної поведінки [8, с. 173].

Враховуючи наведене, посяганням на фізичну недоторканність вважатиметься здійснення будь-якої поведінки, яка спрямована на заподіяння фізичній особі тілесних ушкоджень, каліцтва або іншого застосування щодо неї фізичної сили, застосування медичних методів діагностики, профілактики, лікування без інформованої згоди фізичної особи, примусове взяття донорської крові, органів та інших анатомічних матеріалів і т.п.

Отже, фізична недоторканність особи забезпечується не лише реалізацією, передбаченого у ст. 289 ЦК України права на особисту недоторканність, але й здійсненням низки інших особистих немайнових

прав, зокрема, права на життя, права на охорону здоров'я, її права на медичну допомогу, права на донорство тощо.

Право на фізичну (тілесну) і психічну недоторканність людини має абсолютний характер. До його змісту входять правомочність людини самостійно користуватися і розпоряджатися своїм тілом, окремими органами і тканинами, правомочність вільно здійснювати вчинки відповідно до своєї свідомості, а також правомочність вимагати, щоб інші суб'єкти утрималися від порушення її права.

Цивільно-правова охорона психічної і тілесної недоторканності людини, її життя та здоров'я не може бути зведена тільки до відшкодування заподіяної шкоди. Сьогодні існує необхідність у наданні людині права вимагати усунення будь-яких обставин, що порушують здорові і безпечні умови її життя. Останнє тісно пов'язане з правом на безпечне для життя і здоров'я середовище, що є предметом вивчення не тільки цивільного, а й екологічного права. Наявність у ЦК зазначеного права відіграє позитивну роль у створенні людині гідних умов життя.

Список використаної літератури:

1. Сокурєнко А.О. Щодо проблем визначення змісту особистих немайнових прав. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). С. 65-69.

2. Пилипенко Д.О. принцип свободи та особистої недоторканості в кримінально-виконавчому праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 70. С. 393-398.

3. Шульга І. Деякі аспекти забезпечення права на свободу та особисту недоторканність. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2021. № 4 (32). С. 43-48.

4. Храмов О.В. Психічна недоторканність як суб'єктивне право людини та об'єкт кримінально-правової охорони. Права людини в Україні: минуле, сьогодні, майбутнє. Харків. Харківський національний університет імені Каразіна. 2020. С. 182-183.

5. Храмов О.В. Психічна недоторканність як об'єкт кримінально-правової охорони. Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку. Харків. Харківський національний університет імені Каразіна. 2019. С. 212-214.

6. Майкут Х.В. Право на свободу та право на особисту недоторканність в контексті нормативного забезпечення та прецедентної практики Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 243-247.

7. Красицька Л.В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян : монографія. Донецьк : Донецький інститут внутрішніх справ МВС України, 2002. 164 с.

8. Кожан В.В. Особисті права та свободи людини : загальнотеоретичне дослідження : дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 229 с.

УДК 347.63:341.231.14:342.726-053.2/5:351.755

Юлія ВАСЮТА,

ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Валентина МИРОНЕНКО

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОРЯДКУ ВИЇЗДУ ДІТЕЙ ЗА КОРДОН В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини (п. 8 ст. 7 Сімейного кодексу України (далі – СК України)) [8]. В окремих законодавчих положеннях визначено правові норми, які зобов'язують враховувати інтереси дитини не лише батьків, а й органи опіки і піклування, суд. Передусім контроль батьків за пересуванням дитини є істотно необхідним за умови залишення дитиною території країни, де вона проживає, адже це може спричинити появу загроз для її життя та здоров'я. Також зауважимо, що категорія справ щодо виїзду дитини за кордон, на противагу іншим категоріям сімейних справ, спрямована на оперативний захист інтересів дитини, уникаючи будь-яких затримок, які можуть негативно відобразитися на формуванні цих інтересів (наприклад, конфлікт між батьками дитини).

Насамперед, слід розглянути актуальні питання, які постають на етапі виїзду дитини за кордон в умовах дії воєнного стану. З моменту введення воєнного стану в Україні, Кабінет Міністрів України вніс зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України, а відтак, сформувалася спрощена процедура виїзду дітей за кордон. Відповідно до абз. 13 п. 2-3 Правил передбачено виїзд за межі України дітей, які не досягли 16-річного віку, в супроводі одного з батьків, баби, діда, повнолітніх брата, сестри, мачухи, вітчима або інших осіб, уповноважених одним з батьків письмовою заявою, завіреною органом опіки та піклування, здійснюється без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків та за наявності паспорта громадянина України або свідоцтва про народження дитини (за відсутності паспорта громадянина